

Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'nda Kadının Durumu

Seda TOPGÜL

Eskişehir Anadolu Üniversitesi, S.B.E., Çalışma Eko. ve End. İliş. AD Doktora Öğrencisi, ESKİŞEHİR

ÖZET

Sosyal güvenlik sistemi, son dönemdeki sosyal güvenlik reformları ile birlikte önemli değişimlere uğradı. Bu reform sürecinden sigortalı olarak çalışan kadınlar, kız çocukları, eş ya da anne olan kadınlar da doğrudan etkilendi. Kanun sigortalı kadınlara iki defaya mahsus olmak üzere, işyerinde çalışmaması ve çocuğun yaşaması şartıyla analık sürelerini borçlanabilme imkânı, bakıma muhtaç çocuğu olan kadınlara kolay emeklilik imkânı ve el emeği ile yaptıkları ürünleri satan ev kadınlarına da daha az prim ödeyerek sigortalı olma imkânı gibi kolaylıklar sağlamıştır. Sadece kısa ve uzun vadeli sigorta kolları açısından değil sağlık sigortası sisteminde de değişiklikler yaşandı.

1 Ocak 2012'den başlamak üzere zorunlu genel sağlık sigortası sistemi yürürlüğe girdi. Buna göre, sağlık sigortası sigortalı ve onların bakmakla yükümlü olduğu bütün insanları kapsayacaktır. Genel sağlık sigortası bulunmayanlar ise gelir testi yaptıracaklardır. Gelir testi sonuçlarına göre, bu kişilerin primleri ya kendileri ya da devlet tarafından ödenecektir. Ancak 18 ya da 25 yaşın üzerinde okumayan ya da çalışmayan kadınların durumu ne olacaktır sorusunun yanıtını çalışmamızda, kısa ve uzun vadeli sigorta kolları ile genel sağlık sigortası temel alınarak, kadınların 5510 sayılı Kanundan ne şekilde etkilendiklerini açıklamaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Sigortalar Kanunu, Sigortalı Kadın, Genel Sağlık Sigortası

JEL Sınıflaması: H55, I14, J83

Situation of The Women In Social Security and General Health Insurance Law

ABSTRACT

With recent social security reforms, the social security system in Turkey is subjected to crucial changes. This reform process directly impacts on insured women, daughters, spouses and mothers. The law of 5510 gives opportunities for insured women such that if she does not work and she has lived baby, she can debt twice during for her motherhood period. Moreover, this law also provides the women who has disabled children with easy retirement and facilitates to the insurance process of the women who work with handcraft by giving them opportunity to pay less insurance Premium.

There have been several changes in not only in short and long term insurance branches but also in health insurance system. The obligatory general health insurance system has come into force since 1,2012. Regarding to the insurance system, health insurance covers the people who has no insurance under eighteen and the people who are formally depended on the insured people. Otherwise, if the people have no health insurance, one has to do her/his income level test. According to this test results, the Premium of the people are paid by them or by the state.

This study especially focuses on how does this law affect women, with special reference to the short and long term insurance branches and general health insurance. In addition, it aims at explaining the situations of the people who are unemployed and not being student over the age 18 or 25, after this law.

Keywords: Social Insurance Law, Insured Women, General Health Insurance

JEL Classification: H55, I14, J83

GİRİŞ

Evrensel bir kavram olan sosyal güvenlik sosyal devlet anlayışının bir ürünü ve toplumun vazgeçilmez haklarından biridir. Sosyal güvenlik, herhangi bir meslek ya da sosyal risk yüzünden geliri ya da kazancı azalmış kişilerin başkalarının yardımına gerek kalmaksızın yaşama ve geçinme ihtiyaçlarını karşılayan bir sistemdir.

Modern dünyada sosyal güvenlik kişi için vazgeçilmez bir hak olduğu gibi devlet için ise bir ödevdir. Bu kavram içinde sosyal güvenlik kadını gerek sigortalı ve gerekse dul kadın veya yetim kız olarak ayrıcalıklı haklara kavuşturmuştur. Bu nedenle sosyal güvenlik özellikle kadınları ortaya çıkabilecek sosyal risklere karşı korumayı amaçlamaktadır (Ayhan, 2012: 41-55).

I. SOSYAL SİGORTALAR KANUNU'NDA KADININ DURUMU

Sosyal güvenlik kadını, gerek sigortalı ve gerekse dul kadın veya yetim kız ya da kadın olarak ayrıcalıklı haklara kavuşturmuştur. Çalışanların sigortalılık tanımı ve işlemlerinde “kadın ve erkek” arasında ayırım yapılmaksızın “eşitlik ilkesi” içerisinde sigortalılık kavramı, “kısa ve/veya uzun vadeli sigorta kolları bakımından adına prim ödenmesi gereken veya kendi adına prim ödemesi gereken kişi” (5510 sayılı K. m.3, f.6) olarak tanımlanmaktadır.

5510 sayılı Kanuna göre, kısa ve uzun vadeli sigorta kolları uygulaması bakımından hizmet akdi ile bir veya birden fazla işveren tarafından çalıştırılanlar sigortalı sayılırlar (5510 sayılı K. m. 4). Kısa ve uzun vadeli (iş kazası, meslek hastalığı, hastalık, analık, malullük, yaşlılık ve ölüm sigortaları) kapsamında çalışanların sigortalı sayılması zorunludur (5510 sayılı K. m.92). Sigortalı kadının, sigortalı hak ve yükümlülükleri çalışmaya başladıkları tarihten itibaren başlar (5510 sayılı K. m.7). Kadın işçinin bir ya da birden fazla işveren tarafından çalıştırılması halinde yasal olarak sigortalılık işlemlerinin yapılması zorunludur. Bu zorunluluk içerisinde kadın işçinin bütün sosyal sigorta haklarından eşit olarak faydalanması esastır. 5510 sayılı Kanunun uygulanmasında 18 yaşından önce malullük, yaşlılık v ölüm sigortalarına tabi olanların sigortalılık süreleri, 18 yaşını doldurdıkları tarihte başlamış kabul edilir. Bu tarihten önceki sürelerde, prim ödeme gün sayılarının hesabına dâhil edilir (5510 sayılı K. m.38). 506 sayılı Kanuna göre 1.4.1981 tarihinden önce malullük, yaşlılık ve ölüm sigortalarına tescil edilmiş olanlar hakkında, sigortalılık süresinin 18 yaşın doldurulduğu tarihten başlayacağına ilişkin hükmün uygulanamayacağı belirtilmektedir (5510 sayılı K. Geç, m.6–506 sayılı Kanun Geç. m.54).

5510 sayılı Kanun'un 6. maddesi iş kazası, meslek hastalığı, analık, hastalık olarak değerlendirilen kısa vadeli sigorta kolları ile malullük, yaşlılık ve ölüm sigortası olarak nitelendirilen uzun vadeli sigorta kolları bakımından kimlerin çalışma yaşamında olmasına karşılık zorunlu sigortalı olamayacağı düzenlenmiştir. Bu maddede yer alan a, b, c bentlerindeki hükümler¹ kadın çalışanları yakından ilgilendirmektedir.

¹ Kanunun kısa ve uzun vadeli sigorta kolları hükümlerinin uygulanmasında;

a) İşverenin işyerinde ücretsiz çalışan eşi,

(a) bendi “işverenin işyerinde ücretsiz çalışan eşi”ni kısa ve uzun vadeli sigorta kolları bakımından sigortalı olamayacağı hususunu düzenlemiştir. Buna göre, kadın çalışan erkek işverenin işyerinde işçi statüsüne göre çalışmasına rağmen, eşinden bir ücret almaması durumunda yasa bu kadın çalışanı sigortalı saymamıştır. Kadın çalışan işveren olan kocasının işyerinde çalışmasına rağmen ücret almamakta ayrıca sosyal güvenlik hakkından da yararlanamamaktadır. Dolayısıyla her ne şekilde olursa olsun bir iş kazasına maruz kalması halinde de “sağlık hakkı” başta olmak üzere iş kazası dolayısıyla sağlanan sosyal güvenceden de yoksundur.

(b) bendine bakıldığında, çalışma yaşamına son yıllarda giren “eve iş verme” olarak nitelendirilen farklı bir esnek çalışma şekli olan “ev eksenli çalışma” şeklinde kadınlar yoğun olarak yer almaktadır. Ev eksenli çalışma bağımsız çalışma ve ücretli çalışmanın kesiştiği bir noktadır (Erdut, 2005: 35). Ev eksenli çalışma kişinin kendi evinde gerçekleştirebileceği gibi bir başkasının evinde de gerçekleştirilebilir (Karadeniz, 2011: 105). Ancak İş Kanunu’na göre aile içi çalışma şeklinde kadın çalışan işçi sayılmadığından² işçi-işveren ilişkisi oluşmamaktadır. İş Kanunu madde 4/d’ye göre; “bir ailenin üyeleri ve 3. Dereceye kadar hısımları arasında dışarıdan başka biri katılmayarak evlerde ve el sanatlarının yapıldığı işlerde” iş kanununun uygulanmayacağı belirtilmektedir (Okur, 2004: 3). Bu işleri görenlerle bunları çalıştıranlar arasındaki hukuki ilişkilerde Borçlar Kanunu’nun hizmet akdi hükümleri uygulanır (Çelik, 2008: 70). Dolayısıyla kadın çalışan hiçbir işçilik hakkından yararlanamamaktadır³. Ev eksenli çalışan kadın herhangi bir girişimci sıfatına sahip değil bu riski üzerine almıyorsa (Özdemir, 1997: 150) ve evde yaptığı ürünleri tek başına pazarda satabilecek durumda değil (Karadeniz, 2004: 33) ise işçi olarak sayılmalıdır. Bunun yanı sıra, 5510 sayılı Kanunun kadını sigortalı saymaması ile her türlü sosyal güvenceden de yoksun bırakmaktadır. (c) bendi ev hizmetlerinde çalışan kadınları, ücretli ve sürekli çalışmama şartı ile sigortalı sayılmamaktadır. Ayrıca bu bent hükmü, “ücretle ve sürekli” çalışmama istisnasını belirtmiştir. “Ücretle ve sürekli” çalışma kavramı beraber kullanılmaktadır. Ev işlerinde ücretle çalışan bir

b) Aynı konutta birlikte yaşayan ve üçüncü derece dâhil bu dereceye kadar hısımlar arasında ve aralarına dışarıdan başka kimse katılmaksızın, yaşadıkları konut içinde yapılan işlerde çalışanlar,

c) (17.04.2008 t. ve 5754 s. K. m. 4 ile değişik bent) Ev hizmetlerinde çalışanlar (ücretle ve sürekli olarak çalışanlar hariç) sigortalı sayılmaz (5510 sayılı K. m.6).

² “Bir ailenin üyeleri veya hısımları arasında, dışarıdan başka biri katılmayarak evlerde yapılan ve el sanatından sayılan işler” İş Kanunu’nun uygulama alanı dışındadır (İş K. m.4/1 bent d). Ancak sözkonusu işler dışarıdan işçi alınmak suretiyle yapılıyorsa ya da aile üyeleri arasında fakat aynı çatı altında yürütülüyorsa bu istisna hükmün dışında kalır. İş Kanunu evde yapılan el sanatlarına ilişkin olarak hısımlığın derecesini belirtmemiştir (Güven ve Aydın, 2007: 32). Ancak buradaki “başka biri” sözkonusu hükmün genel anlatımına göre, aile üyeleri ile üçüncü dereceye kadar (üçüncü derece dâhil) hısımlar dışında kalan kişilerden biri olabilir. “dışarıdan” olması sözcüğü ile anlatılmak istenen de aynı çatı altında yaşamama değil, aileye olan yakınlık bağıdır (Demircioğlu ve Centel, 2010: 69).

³ Yargıtay ev hizmetlerinde sigortalı olarak çalışmış olmayı İş Kanunu’na tabi olmayı gerektirmeyeceğine karar vermiştir. Dolayısıyla bu kanuna dayanarak ihbar ve kıdem tazminatı gibi işçilik haklarından da yararlanılmaz (Çelik, 2008: 70).

kadının bu çalışması sürekli değil ise, ücret almasına rağmen sigortalı⁴ sayılmayacaktır⁵.

Okur'un (2004: 9-10) kadın işçinin hem ev hizmetini hem de İş Kanunu kapsamındaki bir diğer işini yürütüyorsa (temizlikçi kadının sabah evde öğleden sonra işyerinde temizlik işini yürütmesi) ev hizmetlerindeki çalışmalarda Borçlar Kanunu, işyerine yönelik çalışmalarda İş Kanunu'nun uygulanması gereklidir. Ancak ikinci çalışma diğerinin yanında önemsiz kalıyorsa ağırlıkta olan faaliyetin kapsadığı yasa tüm çalışma biçimini kapsayacak şekilde uygulanması yönünde görüşü bulunmaktadır.

A. İş Kazası Sigortası

İş kazası sigorta kolu kısa vadeli sigorta kolunun ilkidir. 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu 5 ayrı şekilde meydana gelen kazayı iş kazası olarak belirlemiştir.

A) Sigortalının işyerinde bulunduğu sırada,

B) İşveren tarafından yürütülmekte olan iş nedeniyle,

C) Bir işverene bağlı olarak çalışan sigortalının görevli olarak işyeri dışında başka bir yere gönderilmesi nedeniyle asıl işini yapmaksızın geçen zamanlarda,

D) Emziren kadın sigortalının, iş mevzuatı gereğince çocuğuna süt vermek için ayrılan zamanlarda,

E) Sigortalıların, işverence sağlanan bir taşıtla işin yapıldığı yere gidiş gelişi sırasında, meydana gelen ve sigortalıyı hemen veya sonradan bedenen ya da ruhen özre uğratan olay iş kazasıdır (5510 sayılı K. m.13).

Sigortalı kadının, çalışma koşulları içinde erkek sigortalılar gibi, çeşitli risklerden doğan kazalardan dolayı iş kazasına uğraması doğaldır. Ancak yasa, erkek sigortalılardan ayrı ve kadın sigortalılara özgü olarak "Emziren kadın sigortalının, iş mevzuatı gereğince çocuğuna süt vermek için ayrılan zamanlarda", gelen kazaları da iş kazası olarak belirlemiştir. Bilindiği gibi, 4857 sayılı İş Kanunu'nun 74'üncü maddesi, "Kadın işçilere bir yaşından küçük çocuklarını emzirmeleri için günde toplam bir buçuk saat süt izni verilir. Bu sürenin hangi saatler arasında ve kaç bölünerek kullanılacağını işçi kendisi belirler. Bu süre günlük çalışma süresinden sayılır.

Yargıtay pek çok durumda meydana gelen zarar verici olayın "kaza" olup olmadığı üzerinde dahi durmamakta, sadece işyerinde meydana gelmiş olması nedenine dayanarak olayları iş kazası olarak değerlendirmektedir. Bu anlamda,

⁴ Ev hizmetleri İş Kanunu kapsamı dışında olup ev işlerinde çalışanlara İş Kanunu hükümleri uygulanmaz (İş K. m.4/1 bent e). Söz konusu işler; yemek, çamaşır, temizlik, ütü ve çocuk bakımı gibi evin gündelik işleyişine ilişkin faaliyetlerdir (Demircioğlu ve Centel, 2010: 70).

⁵ Kanunun gerekçesinde zorunlu sigortalılık kapsamından çıkarılanların zaten yetersiz gelirlerinden ayrıca sigorta primi kesintisi yapılarak, sigorta priminden dolayı maddi sıkıntılarının artmaması düşünülmüş, yatıramadıkları primlerinden dolayı bir de gecikme zammı ödemek gibi bir külfetle karşılaşmalarını amaçlanmıştır. Bu nedenle bu kişilerin talepleri halinde isteğe bağlı sigortaya tabi olarak sosyal güvenlik haklarından yararlanmaları mümkün kılınmıştır (Akın, 2005: 54).

işyerinde meydana gelen intihar⁶, kalp krizi sonucu ölüm⁷ ve işyerinde geçirilen beyin kanaması sonucu ölüm⁸, Yargıtay tarafından iş kazası olarak kabul edilmiş ve sigortalılar ya da sigortalının ölümü halinde geride kalan hak sahipleri en geniş biçimiyle sosyal korumadan yararlandırılmışlardır (Caniklioğlu, 2006: 56).

İş kazası sigorta kolunda sigortalılara bazı mali haklar da sağlanmaktadır. Beş genel esas içerisinde tespit edilen mali haklar şunlardır:

A) Sigortalıya, geçici iş göremezlik süresince günlük geçici iş göremezlik ödeneği verilmesi,

B) Sigortalıya sürekli iş göremezlik geliri bağlanması,

C) İş kazası sonucu ölen sigortalı kadının hak sahiplerine, gelir bağlanması,

D) Gelir bağlanmış olan kız çocuklarına evlenme ödeneği verilmesi,

E) İş kazası sonucu ölen sigortalı kadın için cenaze ödeneği verilmesidir (5510 sayılı K. m.16).

İş kazası sonucu ölen sigortalının “gelir bağlanmış olan kız çocuklarına evlenme ödeneği verilmesi” ile yetim kalan kız çocukları için özel bir sosyal güvenlik hakkı sağlanmıştır.

İş kazası sonucu meslekte kazanma gücünü %50 veya daha fazla oranda kaybetmesi nedeniyle sürekli iş göremezlik geliri bağlanmış iken ölen kadının, ölümün iş kazasına bağlı olup olmadığına bakılmaksızın hak sahiplerine gelir olarak bağlanır. İş kazası veya meslek hastalığı sonucu meslekte kazanma gücünü %50 oranının altında kaybetmesi nedeniyle sürekli iş göremezlik geliri bağlanmış iken ölen kadının, ölümün iş kazasına bağlı olmaması halinde sigortalının almakta olduğu sürekli iş göremezlik geliri hak sahiplerine gelir olarak bağlanır (5510 sayılı K. m.20).

İş kazasına bağlı nedenlerden dolayı ölen kadın sigortalının özellikle kız çocuklarına bağlanacak gelirin oransal paylaşımı şu şekildedir.

A) Çocuklardan; 18 yaşını, lise ve dengi öğrenim görmesi halinde 20 yaşını, yüksek öğrenim yapması halinde 25 yaşını doldurmayanların veya sosyal Güvenlik Kurumu Sağlık Kurulu kararı ile çalışama gücünü en az %60 oranında yitirip malul olduğu anlaşılanların veya yaşları ne olursa olsun evli olmakla beraber sonradan boşanan veya dul kalan kızlarının her birine %25’i bağlanır. Ancak bu kapsamdaki çocukların 5510 sayılı Kanun kapsamında veya yabancı bir ülke mevzuatı kapsamında çalışması olmaması veya kendi sigortalılığı nedeniyle aylık bağlanmamış olması gerekmektedir.

B) Çocuklardan sigortalının ölümü ile anasız ve babasız kalan veya sonradan bu duruma düşenlerle, anne ve babaları arasında evlilik bağı bulunmayan veya sigortalının ölümü tarihinde evlilik bağı bulunmakla beraber ana ve babaları sonradan evlenenler ile kendisinden başka aylık alan hak sahibi bulunmayanların her birine %50’si aylık olarak bağlanır (5510 sayılı K. m.20).

⁶ 10. HD, 29.3.1979, 8413/2759.

⁷ 21. HD, 30.4.2002, 2002/ 2320.

⁸ 21. HD, 21.11.2002, 2002/9004.

İş kazasına bağlı nedenlerle iş kazası sonucu veya sürekli iş göremezlik geliri almakta iken ölen sigortalı kadın için cenaze yardımı yapılmaktadır. Ölen sigortalı kadının hak sahiplerine, eşine, yoksa çocuklarına, o da yoksa anne babasına, o da yoksa kardeşlerine cenaze ödeneği verilmektedir (5510 sayılı K. m. 37).

Ölen erkek veya kadın sigortalıdan dolayı gerek malul kız çocuklara veya gerek erkek çocuklara bağlanan yetim aylığı evlenmeleri halinde kesilmez ve ödenmeye devam edilir. Ancak yetim aylığı alan malul kız veya erkek çocuğun çalışması veya kendi çalışmasından dolayı gelir ya da aylık almaları yahut malullük hallerini yitirmeleri durumunda bağlanan yetim aylığı kesilecektir.

İş kazasına bağlı nedenlerle ölen sigortalı kadından dolayı kız çocuklarına evlenme ödeneği verilmektedir. İş kazası nedeniyle ölen sigortalıdan dolayı ölüm geliri bağlanmış olan ve evlenmeleri nedeniyle, gelirleri kesilmesi gereken kız çocuklarına evlenmeleri ve talepte bulunmaları halinde aldıkları gelirlerinin iki yıllık tutarı bir defaya mahsus olmak üzere evlenme ödeneği olarak kendilerine peşin ödenir (5510 sayılı K. m.37).

B. Hastalık ve Analık Sigortası

1. Hastalık Sigortası

Sigortalı kadının iş kazası ya da meslek hastalığı dışında kalan ve iş göremezliğe neden olan rahatsızlıklar hastalık halidir (5510 sayılı K. m.15). Hastalık halinde sigortalı kadına sağlanan haklar;

- 1) Hastalığa bakılmaksızın sağlanan koruyucu sağlık hizmetleri,
- 2) Kişilerin hastalanmaları halinde ayakta ya da yatarak yapılacak muayenelerde gerekli görülmesi halinde yapılan tıbbi bakım ve tedaviler,
- 3) Kişilerin hastalanmaları halinde ayakta ya da yatarak yapılan diş muayenesi gibi ağız ve diş hastalıklarının teşhis ve tedavisi, diş protez uygulamaları gibi uygulamalar, 18 yaşını doldurmamış kişilerin ortodontik diş tedavilerinin Sosyal Güvenlik Kurumunca belirlenen tutarı,

Sağlanacak sağlık hizmetleri ile ilgili teşhis ve tedaviler için gerekli olabilecek tıbbi cihaz ve malzemelerin sağlanması, takılması, garanti sonrası bakımı, onarımı ve yenilenmesi hizmetleri Genel Sağlık Sigortasınca sağlanmaktadır (5510 sayılı K. m.63). Sigortalı kadın hastanın yurt içinde yapılması mümkün olmayan tetkiklerin yurt dışında yapılması sağlanabilir (5510 sayılı K.m.66). Vücut bütünlüğünü sağlamak amacıyla yapılan iş kazası ile meslek hastalığına bağlı durumlarda yapılacak estetik amaçlı sağlık hizmetleri de Genel Sağlık Sigortası kapsamındadır (5510 sayılı K. m.64).

Genel Sağlık Sigortası kapsamında sağlık hizmetlerinden faydalanabilmek için sigortalı kadının zorunlu olarak ödemesi gereken sigorta prim süresi bulunmaktadır. Genel sağlık sigortalısı ve bakmakla yükümlü olduğu kişilerin sağlık hizmeti sunucusuna başvurduğu tarihten önceki son bir yıl içinde toplam 30 gün genel sağlık sigortası prim ödeme gün sayısının olması şarttır (5510 sayılı K. m.67). Bu şart genel sağlık sigortalısının bakmakla yükümlü olduğu kişi kapsamından çıkanların genel sağlık sigortalısı olduğu tarihten itibaren 30 gün içinde sağlık hizmetlerinden yararlanabilmesi için prim ödeme

gün sayısı aranmaz (5510 sayılı K.m.67). Ayrıca genel sağlık sigortası kapsamında sağlık hizmetlerinden faydalanabilmek için sigortalı kadının zorunlu olarak ödemesi gereken sigorta prim süresi Grev ve Lokavt durumunda uygulanmaz (5510 sayılı K. m.67).

Sigortalı genel sağlık sigortalısı sayılma şartlarının yitirilmesi durumunda, devam etmekte olan tedavi nedeniyle sağlanacak sağlık hizmetleri kişinin iyileşmesine kadar sürer (5510 sayılı K. m.63). Bu kapsamda genel sağlık sigortalısı sayılan kadının, zorunlu sigortalılıklarının sona erdiği tarihten itibaren 10 gün süreyle genel sağlık sigortasından yararlanırlar. Ancak bu kişilerin sigortalılık niteliğini yitirdikleri tarihten geriye bir yıl içinde 90 günlük zorunlu sigortalılıkları varsa, sigortalılık niteliğini yitirdikleri tarihten itibaren 90 gün süre ile prim borcu olup olmadığına bakılmaksızın sağlık hizmetlerinden yararlandırılırlar (5510 sayılı K. m.67).

5510 sayılı Kanun'da hastalık sigortasından sağlanan edimler sadece parasaldır. Sağlık konusunda sağlanan edimler ise genel sağlık sigortasının konusudur (Eser, 2009: 124). Hastalık sigortasından sigortalı kadına hastalık haline bağlı olarak ortaya çıkan iş göremezlik süresince, günlük geçici iş göremezlik ödeneği verilir (5510 sayılı K. m.16). Ancak sigortalı kadının geçici iş göremezlik ödeneğine hak kazanabilmesi için iş göremezliğin başladığı tarihten önceki bir yıl içinde en az 90 gün kısa vadeli sigorta primi bildirilmiş olması şarttır (5510 sayılı K. m.18).

2. Analık Sigortası

Sosyal sigorta sisteminde "Analık Sigortası" kadın sigortalılara ve erkek sigortalının sigortalı olmayan eşinin analık hallerinde bazı haklar tanımıştır. Sigortalı kadının ya da sigortalı erkeğin sigortalı olmayan eşinin ya da kendi çalışmalarından dolayı gelir ya da aylık alan kadının veya erkeğin sigortalı olmayan eşinin, gebeliğinin başladığı tarihten itibaren doğumdan sonraki ilk sekiz haftalık, çoğul gebelik halinde ise on haftalık süreye kadar olan gebelik ve analık halleriyle ilgili rahatsızlık ve özürlülük halleri analık hali kabul edilir (5510 sayılı K. m.15).

Analık halinde sigortalı kadına ya da erkek sigortalının sigortalı olmayan eşine bazı sağlık hakları sağlanmaktadır. Analık halinde ayakta veya yatarak hekim tarafından yapılacak muayene ve hekimin göreceği lüzum üzerine teşhis için gereken muayeneler, tıbbi müdahale ve tedavilerdir (5510 sayılı K. m.63). Genel sağlık sigortası kapsamında analık haline yönelik sağlık hizmetlerinden faydalanabilmek için sigortalının zorunlu olarak ödemesi gereken prim süresi olan son bir yıl içinde toplam 30 gün olan sağlık sigortası prim ödeme gün sayısı şartı, analık sebebiyle yapılacak muayene, tıbbi müdahale ve tedavilerde uygulanmaz (5510 sayılı K. m.67).

Analık sigortasından sigortalıya hastalık haline bağlı olarak ortaya çıkan iş göremezlik süresince, günlük geçici iş göremezlik ödeneği verilir (5510 sayılı K. m.16). Geçici iş göremezlik ödeneğinden yararlanmanın ön koşulu sigortalı sayılmaktır. Anlaşıldığı üzere, sadece sigortalı olan kadının kendisine analığı halinde verilmektedir. Sigortalı erkeğin sigortalı sayılmayan karısı bu ödenekten

yararlanma hakkına sahip değildir. Geçici iş göremezlik ödeneğinden yararlanmanın bir diğer koşulu ise, sigortalı kadının doğumdan önceki bir yıl içinde en az doksan gün kısa vadeli sigorta primi bildirmiş olmasıdır (5510 sayılı K. m.18). Analık nedeniyle iş göremezliğe uğrayan sigortalıya Sosyal Güvenlik Kurumunca yetkilendirilen hekim veya sağlık kurullarından istirahat raporu alınmış olması şartıyla, doğumdan önceki ve sonraki sekizer haftalık sürede çalışmadığı her gün için geçici iş göremezlik geliri ödenir. Çoğul gebelik halinde ise doğumdan önceki sekiz haftalık süreye iki haftalık süre ilave edilir. “Sigortalı kadının isteği ve hekimin onayı ile doğuma üç hafta kalıncaya kadar çalışması halinde”⁹ doğum sonrası istirahat süresine eklenen süreler içinde geçici iş göremezlik geliri ödenir (5510 sayılı K. m.18).

Hastalık ve analık durumunda sigortalı kadına ödenecek olan geçici iş göremezlik gelirinin yatarak tedavilerde hesaplanan günlük kazancının yarısı, ayakta tedavilerde ise hesaplanan günlük kazancının üçte ikisidir (5510 sayılı K. m.18).

1.10.2008 tarihinde yürürlüğe giren 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu hükümlerine göre (5510 sayılı K. m.4/b) sigortalı olan bağımsız çalışan kadın, 1.10.2008 tarihinden sonra doğum yapması durumunda Analık Sigortası kapsamında kendisine Sosyal Güvenlik Kurumunca Geçici İş Göremezlik Ödeneği ödenecektir.

Sigortalı kadınlar iki defaya mahsus olmak üzere doğum tarihinden sonra iki yıllık süreyi geçmemek kaydıyla hizmet akdine istinaden işyerinde çalışmaması ve çocuğun yaşaması şartıyla talepte bulunulan sürelerini Sosyal Güvenlik Kurumu'na borçlanabilirler. Borçlanma hakkı, kadın sigortalının ölümü halinde hak sahipleri tarafından da yapılabilir. Borçlanılan süreler kadın sigortalının sigortalılık başlangıç tarihinden önceki dönemleri ihtiva etmesi halinde, sigortalılığın başlangıç tarihi, borçlandırılan gün sayısı kadar geriye götürülür (5510 sayılı K. m.41).

5510 sayılı Kanunun ilgili hükümleri, tebliğ ve yargı içtihatları doğrultusunda doğum borçlanmasının sınır ve koşulları (Camkurt, 2010: 253-254);

- Borçlanma yapacak kadının Kanunun 4/a maddesi kapsamında doğumdan önceki tarihte sigortalı olması,
- Sigortalı kadının en fazla iki doğum için borçlanma yapabilmesi,
- Sigortalı kadının her bir doğum tarihinden sonraki en fazla iki yıl için borçlanma yapabilmesi,
- Sigortalı kadının doğumdan sonra sigortalı olarak çalışmaması ve çocuğun yaşaması,

⁹ Bu maddede yer alan “sigortalı kadının isteği ve hekimin onayı ile doğuma üç hafta kalıncaya kadar çalışması halinde” ibaresi 13.02.2011 tarih ve 6111 s. Kanun 29. Maddesiyle “sigortalı kadının, erken doğum yapması halinde doğumdan önce kullanmadığı çalıştırılmayacak süreler ile isteği ve hekimin onayıyla doğuma üç hafta kalıncaya kadar çalışması halinde” şeklinde değiştirilmiş ve metne işlenmiştir (Güzel v.d., 2011: 381).

- Sigortalı kadının kendisinin ya da hak sahiplerinin yazılı talepte bulunması,
- Kanun gereği hesaplanan borçlanma primlerinin bir aylık sürede ödenmesi şeklinde özetlenebilir.

Kadın sigortalının borçlanma için Sosyal Güvenlik Kurumu'na yazılı talepte bulunması ve talep tarihindeki prime esas günlük kazanç alt ve üst sınırları arasında olmak üzere kendilerince belirlenecek günlük kazancın yüzde 32'si üzerinden hesaplanacak primlerini borcun tebliğ tarihinden itibaren bir ay içinde ödemeleri şartı ile su sürelerini değerlendirme hakları bulunmaktadır. Ancak primi ödenmeyen borçlanma süreleri hizmetten sayılmaz ve bir ay içinde ödenmeyen borçlanmalar için yeni başvuru şartı aranmaktadır (5510 sayılı K. m.41).

Kadın sigortalılara analık yardımları içerisinde emzirme ödeneği verilmektedir. Emzirme ödeneği, analık sigortasından faydalanan sigortalı kadına, erkek sigortalının sigortalı olmayan karısının doğum yapması nedeniyle sigortalı erkeğe, kendi çalışmalarından dolayı gelir veya aylık alan kadına, kendi çalışmalarından dolayı gelir veya aylık alan erkeğin sigortalı olmayan eşine her çocuğun yaşaması şartıyla emzirme ödeneği verilir. Emzirme ödeneği Sosyal Güvenlik Kurumunca önerilen ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı'nın onayladığı miktardır (5510 sayılı K. m.16). Emzirme ödeneği alınabilmesi için sigortalının doğumdan önceki bir yıl içinde en az 120 gün kısa vadeli sigorta kolları (iş kazası, meslek hastalığı, analık ve hastalık sigorta kolları) primi bildirilmiş olması şarttır (5510 sayılı K. m.16). Emzirme ödeneğine hak kazanan sigortalılardan sigortalılığı sona erenlerin bu tarihten başlamak üzere üç 300 (üçyüz) gün içinde çocukları doğarsa, sigortalı kadın veya erkek sigortalının sigortalı olmayan eşi analık sigortası haklarından yararlanacaktır (5510 sayılı K. m.16). Sağlık edimleri açısından bekleme sürelerinin ortadan kaldırılmış olması olumlu bir gelişme iken emzirme ödeneği için aynı şeyi söylemek mümkün değildir (Eser, 2009: 162).

C. Malullük Sigortası

Türkiye'de malullük sigortası ilk kez "İhtiyarlık Sigortası Kanunu"¹⁰ ile başlamıştır. Sonrasında bu Kanunun yerini "Maluliyet, İhtiyarlık ve Ölüm Sigortaları Kanunu"¹¹ almıştır. Sonrasında 1964 tarihli 506 sayılı "Sosyal Sigortalar Kanunu"¹² ile düzenlenen malullük sigortası, son halini 5510 sayılı Kanunla almıştır (Güzel v.d.,2009: 412).

Malul sayılabilmek için sigortalının çalışma gücünün iş kazası veya meslek hastalığı sonucu meslekte kazanma gücünün en az yüzde 60'ını kaybettiğinin Kurum Sağlık Kurulunca tespit edilmesi gereklidir (5510 sayılı K. m.25). Malullük durumlarının tespiti ve kontrolü veya periyodik sağlık muayenesi amacıyla yapılan sağlık hizmeti giderleri ile yol ve gündelik giderleri Sosyal

¹⁰ 1.4.1950 tarihli 5417 sayılı Kanun, RG, 8.6.1949, 7227.

¹¹ 4.2.1957 tarihli 6900 sayılı Kanun, RG, 13.2.1957, 9534.

¹² 17.7.1964 tarihli 506 sayılı Kanun, RG, 29, 30, 31 Temmuz, 1 Ağustos 1964, 11766-11779.

Güvenlik Kurumu tarafından ödenmektedir (5510 sayılı K. m.65). Ancak sigortalı olarak ilk defa çalışmaya başladığı tarihten önce sigortalı kadının çalışma gücünün yüzde 60'ını kaybettiği önceden ya da sonradan tespit edilirse sigortalı kadın bu özrü sebebiyle malullük aylığından yararlanamaz (5510 sayılı K. m.25).

Ancak malullük aylığından yararlanamayan kadın sigortalı en az onbeş yıldan beri sigortalı bulunmak ve en az 3960 gün malullük, yaşlılık ve ölüm sigortaları primi bildirilmiş olmak şartıyla yaşlılık aylığından faydalanabilir (5510 sayılı K. m.28). Ancak en az 3960 günlük süre, ilke defa 5510 sayılı Kanunun yürürlüğe girdiği tarih ile 31.12.2008 tarihleri arasında sigortalı sayılanlar için 3700 gün olarak, 01.01.2009 tarihinden itibaren sigortalı sayılan kadınlar için ise her takvim yılı başında 3700 güne 100 gün eklenmek suretiyle 3960 günü geçmemek üzere hesaplanır ve aylık bağlanır (5510 sayılı K. Geç. m.6).

5510 sayılı Kanunun yürürlük tarihinden önce ilk defa sigortalı olan kadınlardan, sigortalı olarak ilk defa çalışmaya başladığı tarihten önce usulüne uygun sağlık kurulu raporları ve dayanağı tıbbi belgelerin incelenmesi sonucu çalışma gücünün en az 2/3'ünü yitirdiği,

Yapılan tedavi sonunda Sosyal Güvenlik Kurum anlaşmalı sağlık tesisleri sağlık kurullarınca düzenlenecek usulüne uygun rapor ve dayanağı tıbbi belgelerin incelenmesi sonucu çalışma gücünün en az 2/3'ünü yitirdiği,

İş kazası ve meslek hastalığı sonucu meslekte kazanma gücünün en az yüzde 60'ını yitirdiği tespit edilerek malul sayılmayı gerektirecek derecede hastalık veya özrü bulunan bu nedenle malullük aylığından yararlanamayan kadınlar yaşları ne olursa olsun en az onbeş yıldan beri sigortalı bulunmak ve en az 3600 gün malullük, yaşlılık ve ölüm sigortaları primi ödemiş olmak şartıyla yaşlılık aylığından yararlanırlar (5510 sayılı K. Geç. m.10).

Malullük aylığına hak kazanabilmek için;

- İş kazası veya meslek hastalığı sonucu meslekte kazanma gücünün en az yüzde 60'ını kaybetmiş olmak,
- En az on yıldan beri sigortalı bulunup

Ancak malullük aylığından yararlanmak için sigortalı sayılanların kendi sigortalılığı nedeniyle genel sağlık sigortası primi dâhil "prim ve prime ilişkin her türlü borçlarını"¹³ ödemiş olması zorunludur (5510 sayılı K. m.26).

Malullük aylığı prim gün sayısı 7200 günden az olan sigortalı kadın için 7200 gün üzerinden, 7200 gün ve daha fazla olanlar için ise toplam prim ödeme gün sayısı üzerinden, yaşlılık aylığı bağlanmasına esas hükümler uyarınca hesaplanır. Sigortalı, başka birinin sürekli bakımına muhtaç ise tespit edilen aylık bağlama oranı 10 puan arttırılır (5510 sayılı K. m.27).

Malullük aylığı,

1) Malul sayılmasına esas tutulan rapor tarihi yazılı istek tarihinden önce ise yazılı istek tarihi,

¹³ Bu maddede önceden yer alan "prim ve her türlü borçlarını" ibaresi, 17.04.2008 tarihinde 5754 sayılı Kanun madde 14 ile metne işlendiği biçimde "prim ve prime ilişkin her türlü borçlarını" şeklinde değiştirilmiştir (Güzel v.d.,2011: 389).

2) Malul sayılmasına esas tutulan rapor tarihi, yazılı istek tarihinden sonra ise rapor tarihini takip eden aybaşından itibaren başlar (5510 sayılı K. m.27).

Malullük aylığı bağlanan sigortalı kadın, 5510 sayılı Kanuna göre veya yabancı bir ülke mevzuatı kapsamında ise sigortalı olarak çalışmaya başlaması durumunda bağlanan malullük aylığı çalışmaya başladığı tarihi takip eden ödeme dönemi başı itibariyle kesilir (5510 sayılı K. m.27). Malullük aylığı veya sürekli iş göremezlik geliri bağlanmış sigortalı kadın, malullük durumunda artma veya başka birinin sürekli bakımına muhtaç olduğunu ileri sürerek Sosyal Güvenlik Kurumundan aylığında değişiklik yapılmasını isteyebilir (5510 sayılı K. m.94).

D. Yaşlılık Sigortası

Yaşlılık sigortası ülkemizde ilk kez 1.4.1950 tarihinde 5417 sayılı “İhtiyarlık Sigortası Kanunu”¹⁴ ile başlamıştır. 4.2.1957’de kabul edilen 6900 sayılı “Maluliyet, İhtiyarlık ve Ölüm Sigortaları Kanunu”¹⁵ konuyu yeniden düzenlemiştir. Ardından 17.7.1964 tarihli 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu konuyu 59-64. maddelerinde düzenlemiştir. Nihayet son olarak da 5510 sayılı Kanunun 106/I. maddesi ile bazı hükümleri hariç 506 sayılı Kanun yürürlükten kaldırılmış ve yaşlılık sigortası 5510 sayılı Kanunda düzenlenmiştir (Güzel v.d., 2009: 451).

Yaşlılık sigortası kadın sigortalı bakımından kadınlara bazı öncelik haklar getirilmiştir. Bunun amacı çalışma yaşamında çeşitli zorlukları ve riskleri karşısında kadın sigortalının daha önce yaşlanması ve bu nedenle korunmasıdır. Yaşlılık sigortasından kadın sigortalıya sağlanan haklar şunlardır:

A) Yaşlılık aylığı bağlanması,

B) Toptan ödeme yapılmasıdır (5510 sayılı K. m.28).

5510 sayılı Kanuna göre ilk defa sigortalı sayılan kadın işçinin yaşlılık aylığına hak kazanabilmesi için iki ayrı şartı birlikte yerine getirmeleri gerekmektedir.

A) Kadının sigortalının 58 yaşını doldurmuş olmaları,

B) En az 7200 gün malullük, yaşlılık ve ölüm sigortaları primi bildirilmiş olması şarttır (5510 sayılı K. m.28).

5510 sayılı Kanuna göre ilk defa sigortalı sayılan kadın çalışanın yaşlılık aylığına hak kazanabilmesi için öngörülen kadın için 58 yaşını doldurmuş olma şartı 1.1.2036 yılından itibaren arttırılarak 1.1.2048 tarihi ve sonrası için 65 yaş olarak uygulanacaktır¹⁶.

Geçici ve mevsimlik çalışanlar için oluşturulmuş bir aylık sistemi olan kısmi yaşlılık aylığı bağlanması sistemi bulunmaktadır. Bunun için yine kadın işçiye iki ayrı şartı birlikte getirme şartı getirilmektedir. Bu şartlar,

A) Kadın 58 yaşını doldurmuş olması şartına üç yıl eklenerek kadının 61 yaşını doldurmuş olması gereklidir.

¹⁴ RG, 2.6.1949, 7227.

¹⁵ RG, 13.2.1957, 9534.

¹⁶ Kademeli olarak yaş kriterleri tablosu için bkz. 5510 sayılı Kanun m.28.

B) En az 5400 gün malullük, yaşlılık ve ölüm sigortaları bildirilmiş olması şarttır (5510 sayılı K. m.28). Ancak 5400 gün şartı; ilk defa 30.4.2008 tarihi ile 31.12.2008 tarihleri arasında sigortalı sayılan kadın işçiler için 4600 gün olarak, 1.1.2009 tarihinden itibaren sigortalı sayılanlar için ise her takvim yılı başında 4600 güne 100 gün eklenmek suretiyle 5400 günü geçmemek üzere hesaplanarak uygulanır (5510 sayılı K. Geç. m.6).

Özürlü kadın sigortalılar ile özürlü çocuğu bulunan kadın sigortalılar için de bazı avantajlar bulunmaktadır. Özürlü kadın sigortalılar için,

A) Çalışma gücündeki kayıp oranı yüzde 50 ile yüzde 59 arasında olduğu anlaşılan özürlü kadın sigortalılar, en az 16 yıldan beri sigortalı olmaları ve 4320 gün malullük, yaşlılık ve ölüm sigortaları primi bildirmiş olmaları halinde yaş şartı aranmaksızın yaşlılık aylığına hak kazanırlar (5510 sayılı K. m.28). Ancak belirtilen süre ilk defa, 5510 sayılı Kanunun yürürlüğe girdiği tarih ile 31.12.2008 tarihleri arasında sigortalı sayılan özürlü kadın için ise 3700 gün olarak, 1.1.2009 tarihinden itibaren sigortalı sayılan özürlü kadınlar için ise her takvim yılı başında 3700 güne 100 gün eklenmek suretiyle 4320 günü geçmemek üzere uygulanır (5510 sayılı K. Geç. m.6).

B) Çalışma gücündeki kayıp oranı yüzde 40 ile yüzde 49 arasında olduğu anlaşılan özürlü kadın işçiler en az 18 yıldan beri sigortalı olmaları ve 4680 gün malullük, yaşlılık ve ölüm sigortaları primi bildirmiş olmaları halinde yaş şartı aranmaksızın yaşlılık aylığına hak kazanırlar (5510 sayılı K. m.28). Ancak belirtilen 4680 günlük süre, Kanunun yürürlüğe girdiği tarih ile 31.12.2008 tarihleri arasında sigortalı sayılan özürlü kadın işçiler için 4100 gün olarak, 1.1.2009 tarihinden itibaren sigortalı sayılan özürlü kadınlar için ise her takvim yılı başında 4100 güne 100 gün eklenerek 4680 günü geçmemek üzere uygulanır (5510 sayılı K. Geç. m.6).

Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı konu ile ilgili olarak “Malul Çocuğu Olan Kadın Sigortalılar” konulu 22.05.2009 tarihli 2009/73 sayılı genelge yayımlamıştır. 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'nun “Yaşlılık sigortasından sağlanan haklar ve yararlanma şartları” başlıklı değişik 28. Maddesi ile sosyal güvenlik sistemimizde ilk defa olmak üzere “*Emeklilik veya yaşlılık aylığı bağlanması talebinde bulunan kadın sigortalılardan başka birinin sürekli bakımına muhtaç derecede malul çocuğu bulunanların, bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihten sonra geçen prim ödeme gün sayılarının dörtte biri, prim ödeme gün sayıları toplamına eklenir ve eklenen bu süreler emeklilik yaş hadlerinden de indirilir*” hükmü getirilmiştir.

5510 sayılı Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten sonra ilk defa sigortalı olarak çalışmaya başlayanların yaşlılık aylığı, ortalama aylık kazancı ile aylık bağlama oranının çarpımı sonucunda bulunan tutardır (5510 sayılı K. m.29). Burada belirtilen ortalama aylık kazanç; sigortalının her yıla ait prime esas kazancının, kazancın ait olduğu yıldan itibaren kazancın ait olduğu yıldan itibaren aylık talep tarihine kadar geçen yıllar için, her yıl gerçekleşen güncellenme

katsayısı¹⁷ ile güncellenerek bulunan kazançlar toplamının itibari hizmet süresi ile fiili hizmet süresi zammı hariç toplam prim ödeme gün sayısına bölünmesi suretiyle hesaplanan ortalama günlük kazancının otuz katıdır (5510 sayılı K. m.29).

E. Ölüm Sigortası

Uzun vadeli sigorta hükümleri kapsamında son olarak düzenlenen sosyal risktir. Ölüm sigortası sosyal güvenlikte koruma birimi olarak aileyi esas almanın bir sonucudur (Alper, 2003: 323). Ölüm sigortasından sağlanan haklar; ölüm aylığı bağlanması, toptan ödeme yapılması, aylık almakta olan kız çocuklarına evlenme ödeneği verilmesi ve cenaze ödeneği verilmesidir (5510 sayılı K. m.32).

Ölüm sigortasından hak sahiplerine dul ve yetim aylığı bağlanabilmesi için üç değişik şart bulunmaktadır.

A) Ölen sigortalının geride kalan hak sahipleri, dul ve yetim aylığına hak kazanabilmeleri için, sigortalının ölümünden önce en az 5 yıldan beri sigortalı olması ve toplam 900 gün malullük, yaşlılık ve ölüm sigortaları primi bildirilmiş olması gereklidir. Burada önemli olan husus, 900 gün sayısının hesaplanmasında askerlik borçlanması dâhil her türlü borçlanma süreleri dâhil edilmemesidir.

B) Malullük veya yaşlılık aylığı almakta iken ölen sigortalının geride kalan hak sahipleri ölüm sigortasından dul ve yetim aylığına hak kazanırlar.

C) Malullük veya yaşlılık aylığı bağlandıktan sonra yeniden sigortalı olarak çalışmaya başlaması sebebiyle aylığı kesilen sigortalının ölümü halinde, geride kalan hak sahipleri ölüm sigortasından dul ve yetim aylığına hak kazanırlar (5510 sayılı K. m.32).

Sigortalının ölümü halinde hak sahiplerine bağlanan aylığın hesaplanmasında, yaşlılık aylığı hesaplanmasında uygulanan hesaplama şekli esas alınarak ölüm aylığı hesaplaması yapılmaktadır (5510 sayılı K. m.33).

Ölen sigortalının geride kalan hak sahiplerine bağlanan aylığın paylaşımı; dul eşine yüzde 50'si, aylık bağlanmış çocuğu bulunmayan dul eşine yüzde 75'i (kendi sigortalılığı nedeniyle gelir ya da aylık bağlanmamış olması koşuluyla), çocuklardan 18 yaşını lise ve dengi öğrenim görmesi halinde 20 yaşını, yüksek öğrenim yapması halinde 25 yaşını doldurmayanların, Sosyal Güvenlik Kurumu Sağlık Kurulu kararıyla çalışma gücünü en az yüzde 60 oranında yitirip malul olduğu anlaşılan veya yaşları ne olursa olsun evli olmayan, evli olmakla beraber sonradan boşanan veya dul kalan kızların her birine yüzde 25, çocuklar, sigortalının ölümü ile hem annesiz, hem de babasız kalmış veya sonradan bu duruma düşmüşse, anne babaları arasında evlilik bağı yoksa anne veya baba diğerinin ölümünden sonra yeniden evlenmişse veya çocuklardan başka hak sahibi yoksa her biri hesaplanan aylığın %50 sini alacaktır. Anne, baba da çalışmama, gelir veya aylık almama koşulu ile eş ve çocuktan dağıtılmayan bir pay kalmışsa hesaplanan aylığın %25 ini alacaklardır. Anne baba, 65 yaşını

¹⁷ Güncelleme katsayısı, her yıl Aralık ayına göre Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından açıklanan en son temel yıllık tüketici fiyatları temel indeksindeki değişim oranının yüzde 100'ü ile sabit fiyatlarla gayri safi yurtiçi hâsıla gelişme hızının yüzde 30'unun toplamına bir tam sayısının ilave edilmesi sonucunda bulunan değerdir (5510 sayılı K. m.29).

doldurmuşsa artış koşulu aranmaz. Çocuk kavramı evlilik içi çocuklar yanında, sigortalının evlat edindiği, tanıdığı, nesebi düzeltilen, mahkeme kararıyla babasına bağlanan ve sigortalının ölümünden sonra doğan çocukları kapsar (5510 sayılı K. m.34).

Kısaca açıklarsak, dağıtılacak aylık hesaplandıktan sonra, hak sahiplerinin pay oranları toplanır (%25, 50 veya 75 olarak), hesaplanan aylık toplam pay oranına bölünür, çıkan sayı %25, 50 veya 75'le çarpılarak, her hak sahibine verilecek pay bulunur (Okur, 2006: 120). Bunların dışında malullük, yaşlılık aylığı ile birlikte ölen eşinden dolayı da aylığa hak kazanan kadın sigortalıya her iki aylığı da bağlanır. Anne ve babasından ayrı ayrı aylığa hak kazanan çocuklara yüksek olan aylığın tamamı, az olan aylığın yarısı ödenir. Ayrıca hem eşinden hem de anne veya babasından ölüm aylığına hak kazanan kadına tercihinin göre aylık bağlanır.

Ölüm sigortasından hak sahiplerine ayrıca evlenme yardımı ve cenaze yardımı yapılması da öngörülmüştür. Kanununun 37. maddesine göre, evlenmeleri nedeniyle 34. maddeye göre bağlanan gelir veya aylıkları kesilecek olan eş ve çocuklara, almakta oldukları gelir veya aylıklarının bir yıllık tutarı bir defaya mahsus olarak “evlenme ödeneği” adı altında peşin olarak ödenecektir.

Ölen sigortalının hak sahiplerine cenaze ödeneği de ödenir. Cenaze ödeneği Sosyal Güvenlik Kurumu Yönetim Kurulunca belirlenen ve Bakan tarafından onaylanan tarife ile belirlenen miktardır. Cenaze ödeneği sırasıyla, sigortalının eşine, yoksa çocuklarına, o da yoksa anne babasına, o da yoksa kardeşlerine verilir (5510 sayılı K. m.37).

F. İsteğe Bağlı Sigorta

İsteğe bağlı sigortalılık sistemi zorunlu olmayıp, çalışan veya geçmişte çalışmışlığı olan kadının sigortalı bir işte çalışmaması halinde kendi durumunu değerlendirerek sosyal güvenlik hakkını ve primlerini de kendi ödemesi suretiyle devamına ilişkin özel bir sigortalılık hakkıdır. Ancak bu sigortalılıktan yararlanmak için bazı şartlar¹⁸ bulunmakla birlikte isteğe bağlı sigortalılık ve genel sağlık sigortası primini de ödeme zorunluluğu bulunmaktadır. İsteğe bağlı sigortalılık 50. maddede tanımlanmıştır. Bağlı sigorta, kişilerin isteğe bağlı olarak prim ödemek suretiyle uzun vadeli sigorta kollarına ve genel sağlık sigortasına tabi olmalarını sağlayan sigortadır (Akin, 2006: 41).

İsteğe bağlı sigortalı olabilmek için öncelikle zorunlu sigortalı olmayı gerektirecek şekilde çalışmamak veya sigortalı olarak çalışmakla birlikte, ay

¹⁸ İsteğe bağlı sigortalılık 5510 sayılı Kanunu'nun 50. maddesinde beş şart belirlenmiştir.

- Kadın sigortalı Türkiye'de ikamet etmelidir.
- Zorunlu sigortalılığı gerektiren bir işte çalışmaması ya da tarım dâhil bağımsız bir iş yapmaması gerekir.
- Zorunlu sigortalılığı gerektiren bir işte çalışması konusunda istisna durum, bir ay içinde 30 günden az ya da tam gün çalışmaması gerekir. Bu şekilde kadın sigortalı sigortalılığı isteğe bağlı sigorta olarak sürdürebilir.
- Sigortalı olacak kadın 18 yaşını doldurmuş olması şarttır.
- 5510 sayılı Kanun kapsamında aylık bağlanmamış olmaması gerekir.

içerisinde 30 günden az çalışmak yahut tam gün çalışmamak gerekir. Buna ek olarak kendi çalışmaları nedeniyle aylık bağlanmamış olmak, 18 yaşını doldurmak ve kuruma yazılı başvuruda bulunmak aranmaktadır (5510 sayılı K. m.50). İsteğe bağlı sigorta primi, prime esas kazancın²¹ alt sınırı ile üst sınırı arasında sigortalı tarafından belirlenecek kazancın %32'sidir. Bunun %20'si malullük, yaşlılık ve ölüm sigortaları primi, %12'si genel sağlık sigortası primi olarak belirlenmiştir (5510 sayılı K. m.52).

II. GENEL SAĞLIK SİGORTASINDA KADININ DURUMU

Genel Sağlık Sigortasının amacı Sosyal Güvenlik Kurumunca 5510 sayılı Kanun ile tespit edilen sağlık hizmetlerinin finansmanını sağlamaktır. Bu sağlık hizmetleri şu şekilde belirlenebilir:

A) Sigortalının ve bakmakla yükümü olduğu kişilerin sağlıklı kalmaları,

B) Hastalanmaları halinde sağlıklarını kazanmaları,

C) İş kazası ile meslek hastalığı, hastalık ve analık sonucu tıbben gerekli görülen sağlık hizmetlerinin karşılanması, iş göremezlik hallerinin ortadan kaldırılmasını veya azaltılmasını temin etmektir (5510 sayılı K. m.63).

İkametgâhı Türkiye'de olmak kaydıyla;

A) Hizmet akdine dayanarak çalışmalarından dolayı sigortalı sayılan kişiler

B) İsteğe bağlı sigortalı olan kişiler¹⁹

C) İşsizlik ödeneği ile ilgili kanunları gereğince kısa çalışma ödeneğinden yararlandırılan kişiler (25.8.1999 tarihli ve 4447 sayılı Kanun gereğince)

D) 5510 sayılı Kanun veya bu Kanundan önce yürürlükte bulunan sosyal güvenlik kanunlarına göre gelir veya aylık alan kişiler genel sağlık sigortalısı sayılırlar (5510 sayılı K. m.60).

Sigortalı sayılmayan veya isteğe bağlı sigortalı olmayan kendi sigortalılığı nedeniyle gelir veya aylık bağlanmamış olan bakmakla yükümlü olduğu kişiler,

A) Eşi,

B) 18 yaşını lise ve dengi öğrenim veya 5.6.1986 tarihli ve 3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanunu'nda belirtilen aday çıraklık ve çıraklık eğitimi ile işletmelerde mesleki eğitim görmesi halinde 20 yaşını, yüksek öğrenim görmesi halinde 25 yaşını doldurmamış ve evli olmayan çocukları ile yaşına bakılmaksızın bu Kanuna göre malul olduğu tespit edilen evli olmayan çocuklarını,

C) Geçiminin sigortalı tarafından sağlandığı Kurumca belirlenen kriterlere göre tespit edilen anne ve babasını ifade etmektedir (5510 sayılı K. M.3/10).

Genel sağlık sigortası kapsamında sağlık hizmetlerinden ve diğer haklardan yararlanabilmek için; genel sağlık sigortalısı ve bakmakla yükümlü olduğu kişilerin sağlık hizmeti sunucusuna başvurduğu tarihten itibaren önceki

¹⁹ Genel sağlık sigortası isteğe bağlı olarak da sosyal güvenlikten yararlanma ihtiyacı duymayan varlıklı kesimi ifade etmeye çalışmaktadır. Dolayısıyla genel sağlık sigortası, bu nitelikteki bir sosyal sağlık sigortasına ihtiyaç duymayanları da genel sağlık sigortalısı sayarak prim ödeme mükellefiyeti altına sokmaktadır (Akın, 2006: 34).

son bir yıl içinde toplam 30 gün genel sağlık sigortası prim ödeme gün sayısının olması şarttır (5510 sayılı K. m.67). Bir yıl içinde toplam 30 gün genel sağlık sigortası prim ödeme gün sayısının olması şartının istisnaları şunlardır: 18 yaşını doldurmamış olan kişiler, acil haller, tıbben başkasının bakımına muhtaç kişiler, bildirim zorunlu bulaşıcı hastalıklar, kişilerin hastalanmalarına bakılmaksızın kişiye yönelik koruyucu sağlık hizmetleri ile insan sağlığına zararlı madde bağımlılığını önlemeye yönelik koruyucu sağlık hizmetleri, afet ve savaş halidir (5510 sayılı K. m.67).

Genel Sağlık Sigortası 2006 yılından beri yürürlükte olmasına rağmen zorunlu genel sağlık sigortası uygulamasına 2012 yılında geçilmiştir. Zorunlu genel sağlık sigortasının uygulanabilmesi için gelir testi uygulaması başlatılmıştır. Başbakanlık konu ile ilgili olarak Genel Sağlık Sigortalısı Gelir Tespiti İşlemleri²⁰ konulu bir genelge yayınlamıştır. Ayrıca 11.1.2012 tarihli Resmi Gazete'de de Gelir Tespiti Yönetmeliği yayınlanmıştır.

18 yaşın üzerindeki kız ve erkek çocuklar, lise ve dengi öğrenim görmesi halinde 20 yaşını, yükseköğrenim görmesi durumunda ise 25 yaşını doldurmamış ve evli olmayanlar, anne veya babasının sağlık güvencesinden yararlanmaya devam edecektir. Yani, bu kişilerin her yıl öğrenci belgelerini sosyal güvenlik il müdürlüğü ya da sosyal güvenlik merkezine göndermesi yeterli olacaktır. Ancak 25 yaşını doldurduktan sonra genel sağlık sigortasından yararlanabilmeleri için gelir tespiti yaptırıp prim ödemeleri gereklidir.

Buradaki önemli nokta 18 yaşını geçmiş çalışmayan kız çocukları ile evlenip boşanmış çalışmayan kadınların durumudur. 1.10.2008 öncesi bakmakla yükümlü olunan kişi olarak sağlık yardımlarından faydalanan kız çocukları ise 1.1.2012 tarihinden itibaren de sağlık yardımlarından, daha önce olduğu gibi sigortalı veya evli olmadığı sürece yaş şartı aranmaksızın faydalandırılacaktır.

Genel sağlık sigortalısı ya da genel sağlık sigortalısının bakmakla yükümlü olduğu kişi statüsünde olmayanlar ile genel sağlık sigortalılığı ya da genel sağlık sigortalısının bakmakla yükümlü olduğu kişi statüsü sona erenler için gelir tespiti yapılması zorunlu tutulmuştur. Gelir testi yaptırımları sonucunda ödeyecekleri prim miktarı, kişinin gelir durumuna göre belirlenmektedir. Gelir testi sonucu, aile içinde kişi başına düşen gelir tutarının asgari ücretin üçte birinden az olması durumunda bu kişiler, primleri devlet tarafından karşılanmak suretiyle genel sağlık sigortasından yararlanma hükmü getirilmiştir.

1.1.2012 – 30.6.2012 tarihleri arasındaki asgari ücret (886,5-TL) dikkate alındığında;

- Kişi başına düşen aylık gelir, brüt asgari ücretin üçte biri ile asgari ücret arasında (295,50 - 886,50-TL) ise aylık 35,46 -TL,
- Kişi başına düşen aylık gelir, asgari ücret ile asgari ücretin iki katı arasında (886,50 – 1.773 TL) ise aylık 106,38 -TL,

²⁰ Yeşil kart devri ve genel sağlık sigortası tescil işlemleri için ayrıntılı bilgi bkz. 17.1.2012 tarih ve 2012/2 sayılı Başbakanlık genelgesi.

- Kişi başına düşen aylık gelir, asgari ücretin iki katından daha fazla (1.773-TL'den) ise aylık 212,76 -TL,

1.7.2012 – 31.12.2012 tarihleri arasındaki asgari ücret (940,50-TL) dikkate alındığında;

- Kişi başına düşen aylık gelir, brüt asgari ücretin üçte biri ile asgari ücret arasında (313,50 - 940,50-TL) ise aylık 37,62 -TL,

- Kişi başına düşen aylık gelir, asgari ücret ile asgari ücretin iki katı arasında (940,50 – 1.881 TL) ise aylık 112,86 -TL,

- Kişi başına düşen aylık gelir, asgari ücretin iki katından daha fazla (1.881-TL'den) ise aylık 225,72 -TL,

Genel sağlık sigortası primi ödenecektir. Ödenen bu prim karşılığı sigortalı ve bakmakla yükümlü olduğu kişiler sağlık hizmetlerinden yararlanacaktır (Çalışma Dünyası, 2011).

SONUÇ

Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'nun 1 Ocak 2012 tarihinden itibaren tümüyle yürürlüğe girmesiyle birlikte sosyal güvenlik alanında yeni bir dönem başlamış oldu. Kanun özellikle kadın sigortalılar açısından pozitif ayrımcılık denebilecek uygulamaları da beraberinde getirerek sosyal devlet kavramının gereğini yapmaktadır.

Öncesinde cenaze yardımı, emzirme ve evlenme ödeneği almayan kendi nam ve hesabına çalışanlara 1 Ekim 2008 tarihinden itibaren cenaze yardımı, cenaze ödeneği ile evlenecek hak sahibi yetim kız çocuklarına aylığının 2 yıllık tutarı evlenme ödeneği ve bağımsız çalışan kadınlara da analık sigortasından geçici iş göremezlik ödeneği verilmeye başlanmıştır.

Sigortalı kadınlar, iki defaya mahsus olmak üzere doğum tarihinden sonra iki yıllık süreyi geçmemek kaydıyla hizmet akdine istinaden işyerinde çalışmaması ve çocuğun yaşaması şartıyla talepte bulunulan sürelerini Sosyal Güvenlik Kurumuna borçlanabilmektedirler. Borçlanılan süreler kadın sigortalının başlangıç tarihinden önceki süreleri içermesi durumunda, sigortalılık başlangıç tarihi borçlandırılan gün sayısı kadar geriye götürülmektedir.

Başkasının sürekli bakımına muhtaç derecede özürlü çocuğu bulunan kadın sigortalılara, 1 Ekim 2008'den sonra geçen hizmet sürelerinin dörtte birinin hem prim ödeme gün sayılarına eklenmesi hem de emeklilik yaşından indirilmesi sağlanmıştır. Ayrıca, kadın sigortalılara, doğumdan sonra işten ayrılmış olmaları ve çocuğun yaşaması şartıyla en fazla 2 defa azami 4 yıllık süreyi borçlanabilme imkânı getirilmiştir. Yaşlılık, ölüm ve malullük sigortalarında da kolaylıklar sağlanmıştır. Emeklilik veya yaşlılık aylığı bağlanması talebinde bulunan kadın sigortalılardan başka birinin sürekli bakımına muhtaç derecede malul çocuğu bulunanların prim ödeme gün sayılarının dörtte biri, prim ödeme gün sayıları toplamına eklenir ve eklenen bu süreler emeklilik yaş hadlerinden indirilmektedir.

5510 sayılı Kanununun Geçici 16. Maddesinde 6111 sayılı Kanun ile yapılan değişiklikle Esnaf Muaflığından Faydalanan Kadın Sigortalıların Sigortalılık Haklarında kolaylıklar sağlanmıştır. Herhangi bir işveren tabi olmaksızın sürekli ve kazanç getirici nitelikte iş yaptıklarını Maliye Bakanlığı'nın

görüşü alınarak Sosyal Güvenlik Kurumunca belirlenen usul ve esaslara göre tespit edilen isteğe bağlı kadın sigortalılar prime esas günlük kazanç alt sınırının on beş katı üzerinden başlanarak, takip eden her yıl için bir puan arttırılmak suretiyle otuz katını geçmemek üzere malullük, yaşlılık ve ölüm sigortaları ile genel sağlık sigortası primi ödeyeceklerdir. Bu sayede kadın sigortalılara sosyal güvencelerini sağlama hakkı kazandırılmıştır.

El emeği ile yaptıkları ürünleri satan ev kadınlarına da daha az prim ödeyerek sigortalı olmalarına imkan sağlanmış ve bu kişilerin kayıtlı çalışanlar arasına girmeleri ve el emeği ile yaptıkları ürünleri satan bütün ev kadınlarının diğer isteğe bağlı sigortalı olanlara nazaran daha az prim ödeyerek 30 günlük hizmet kazanmaları sağlanmıştır. Kadınların bu işleri hangi tarihte yaptıklarına bakılmaksızın, tüm kadınların söz konusu işleri yaptıklarını belgeyerek talepte bulunmaları halinde 18 gün (2011 için) üzerinden prim ödemek suretiyle 30 gün hizmet kazanarak isteğe bağlı sigortalı olabilmelerine imkân sağlanmıştır.

En son yenilik ise Genel Sağlık Sigortası alanında yaşanmıştır. Bütün vatandaşların prim ödemek suretiyle sağlık sigortası kapsamına alınması sağlanmıştır. Prim ödeyemeyecek olanların ise gelir testi yaptırarak bunu kanıtlaması sonrasında primleri devlet tarafından ödenecektir. Buradaki esas husus ise, kız-erkek çocuk ayrımı kaldırılarak 18 yaş yüksek öğrenim durumunda da 25 yaşından sonra kişilerin sağlık sigortası kapsamına girebilmesi için primlerini kendilerinin ödeme zorunluluğu bulunmaktadır. Önemli nokta ise, 1 Ekim 2008 öncesinde bakmakla yükümlü olunan kız çocuklarının durumlarını korumaları ve kazanılmış haklarını devam ettirmeleridir.

KAYNAKÇA

- AKIN, Levent (2005), "Sigortalılık Kavramı Açısından Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanun Tasarısının Değerlendirilmesi", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 54(2), 23-63.
- AKIN, Levent (2006), "Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanun Tasarısının Kişiler Açısından Kapsamında Yeni Gelişmeler", *Çalışma ve Toplum*, 8 (1), 26-49.
- ALPER, Yusuf (2003), *Türkiye'de Sosyal Güvenlik, Sosyal Sigortalar*, 4. Baskı, Bursa: Alfa Yayınları.
- AYHAN, Abdurrahman (2012), " Sosyal Güvenlik Kavramı ve Sosyal Güvenlik İlkeleri", *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 2 (2), 41-55.
- CAMKURT, Mehmet Zülfi (2010), "Son Değişiklikler Işığında Her Yöntüyle Doğum Borçlanması", *Mali Çözüm*, Kasım-Aralık 2012, 251-269.
- CANİKLİOĞLU, Nurşen (2006), "Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanun Tasarısına Göre Kısa Vadeli Sigorta Hükümleri", *Çalışma ve Toplum*, 8 (1), 50-92.
- ÇALIŞMA DÜNYASI (2011), "Gelir Testi Gelir Tespiti", <http://www.calismadunyasi.com/gelir-testi-gelir-tespiti> (15.02.2012).
- ÇELİK, Nuri (2008), *İş Hukuku Dersleri*, 21. Baskı, İstanbul: Beta.
- DEMİRCİOĞLU, Murat ve Tankut CENTEL (2010), *İş Hukuku*, 14. Baskı, İstanbul: Beta.
- ERDUT, Tijen (2005), "İşgücü Piyasasında Enformelleşme ve Kadın İşgücü", *Çalışma ve Toplum*, 11-49.
- ESER, Dilek (2009), Sosyal Sigortalar Hukukunda Kadın: 506 ve 5510 Sayılı Kanunlar Bakımından Değerlendirme, Dokuz Eylül Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir
- GÜVEN, Ercan ve Ufuk AYDIN (2007), *Bireysel İş Hukuku*, 2. Baskı, Eskişehir: Nisan Kitabevi.
- GÜZEL, Ali; OKUR, Ali Rıza ve Nurşen CANİKLİOĞLU (2009), *Sosyal Güvenlik Hukuku*, 12. Baskı, İstanbul: Beta.

- GÜZEL, Ali; OCAK, Saim ve Ercüment ÖZKARACA (2011), *İş Kanunları Sosyal Güvenlik Kanunları*, 5. Baskı, İstanbul: Beta.
- OKUR, Ali Rıza (2004), “Ev Hizmetlerinde (İşlerinde) Çalışanların Sigortalılığı”, *Kamu-İş*, 7 (3), 1-22.
- OKUR, Ali Rıza (2006), “Sosyal Güvenlik Reformu: Uzun Dönemli Sigorta Dalları”, *Çalışma ve Toplum*, 8 (1), 106-146.
- ÖZDEMİR, Burhan (1997), “Ev Çalışması”, *Kamu-İş İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, 4 (2), 127-150.
- KARADENİZ, Oğuz (2004), “Türkiye’de Evde Çalışanların Sosyal Güvenliği”, *Sosyal Güvenlik Dünyası*, 5 (23), 25-42.
- KARADENİZ, Oğuz (2011), “Türkiye’de Atipik Çalışan Kadınlar ve Yaygın Sosyal Güvencesizlik”, *Çalışma ve Toplum*, 2 (29), 84-127.